

Відгук

офіційного опонента на дисертацію Гнідик Ірини Ігорівни
**«Початки та розбудова Греко-католицької церкви у США
(кінець XIX – початок XX ст.)»**,

подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук
за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія

Актуальність теми рецензованого дослідження не викликає сумніву, й серед іншого обумовлена тим фактом, що в самоорганізації та соціальній адаптації українських емігрантів кінця XIX – початку XX ст. у діаспорі, і зокрема в США, одну з провідних ролей відіграла Греко-католицька церква. Ця ж наукова проблематика дає багатий матеріал для аналізу екуменічних тенденцій XX ст. та розкриває нові аспекти важливого історичного досвіду щодо канонічного врегулювання міжобрядових і міжконфесійних відносин на окремо взятій, конкретній території. Окрім того, 2015 рік у сучасній УГКЦ проходив під знаком митрополита Андрея Шептицького (150-ліття від дня його народження), що також актуалізує поновне звернення до його багатогранної суспільної діяльності та творчої спадщини, необхідність їх вивчення й переосмислення.

Тема, обрана здобувачем для дисертації, ще не була предметом спеціального, комплексного дослідження у вітчизняній історіографії. У зв'язку з цим хочеться ще раз наголосити, що серйозне й усебічне вивчення історії Української греко-католицької церкви, передусім її місця та ролі в суспільному житті, і зокрема в історичній площині, може дати відповіді на багато злободенних питань сучасності, сприяти подоланню стереотипів та подальшому просуванню на шляху до взаємного порозуміння, виробленню ефективної політики в галузі державно-церковних відносин, а в перспективі й досягненню

духовної єдності українського суспільства. Окрім того, проблеми суспільної довіри до Церкви, її морального авторитету тісно пов'язані з потребою морального очищення й оновлення українського суспільства та виховання підростаючих поколінь. У цьому також, а не лише в можливості використання для написання монографій та навчальних посібників (с. 6), полягає помітна практична значущість подібних досліджень.

Насамперед хотілося б відзначити, що дисертація І.І.Гнідик написана чітким, лаконічним стилем і загалом справляє позитивне враження. Авторка добре володіє історичною термінологією та сучасною науковою методикою дослідження, текст дисертації написаний в аналітичному ключі. Виклад фактичного матеріалу в тексті роботи здійснюється в проблемному плані, робляться проміжні висновки й узагальнення, а також достатня кількість посилань на джерела й наукову літературу. Теоретичні положення й висновки дисертантки підтвержені конкретно-фактичним матеріалом, наведеним в основній частині праці.

Структура праці (чотири розділи та дев'ять підрозділів) є доволі стрункою, логічною і обґрунтованою, відповідає меті й завданням дослідження.

У вступі наявні всі необхідні структурні елементи, подано загальну характеристику роботи, при цьому чіткі формулювання мети й завдань, об'єкта і предмета дослідження, його хронологічних рамок загалом не викликають заперечень.

У першому розділі («Історіографія, джерела та методологія дослідження») імponує відхід дисертантки від уже традиційного й доволі шаблонного поділу історіографії на вітчизняну й зарубіжну, як і від суто хронологічного її розгляду та класифікації за певними часовими «періодами», що є назагал типовим для більшості молодих дослідників. Натомість вона слушно аналізує стан наукової

розробки теми за наступними блоками: 1) дослідження узагальнюючого характеру, які принагідно окреслюють церковну проблему (дослідження з історії української еміграції, з історії української Церкви, з історії США та американського католицизму); 2) аналітично-синтетичні роботи, що стосуються окремих аспектів порушеної проблеми; 3) історично-канонічні праці. Щоправда, у самому тексті згадані групи чітко не виокремлено (с. 9-18). Проте в цілому здійснено достатньо конкретний і фаховий огляд стану наукової розробки проблеми (хоч і дещо стислий – разом 9 сторінок), окреслено внесок у її вивчення попередників, у тому числі й зарубіжних учених.

Аналіз джерельної бази дослідження свідчить, що дисертація підготовлена на основі різноманітних першоджерел, серед яких вирізняються документи Центрального державного історичного архіву України, м. Львів (до слова, саме так, а не інакше (див. с. 22 дисертації та с. 6 автореферату) він офіційно називається), матеріали діаспорної преси, численні джерела офіційного та особового походження, і зокрема папські енцикліки, булли, матеріали з'їздів греко-католицького духовенства у США, шематизми, протоколи конференцій єпископів ГКЦ, пастирські послання, листи тощо.

Цікавим є підрозділ 1.3 праці, присвячений теоретико-методологічним основам, де авторка детально виокремлює недостатньо вивчені аспекти теми та перспективи її подальшого дослідження, передусім пов'язані з проблемами національно-релігійної самоідентифікації української еміграції в США кінця XIX – початку XX ст. (с. 26-28).

У другому розділі («Формування організаційної структури Греко-Католицької Церкви у США») авторка зосереджується на суттєвих відмінностях у релігійно-церковній ситуації в регіонах, звідки походили емігранти, що в подальшому, після перенесення та «віддзеркалення» відповідних суспільних

відносин у діаспорі, призвело до гострих суперечностей у середовищі української еміграції та творення двох окремих греко-католицьких структур у США (с. 35). Велику увагу приділено проблемам загальних кількісних характеристик та особливостей самоусвідомлення української діаспори, які знайшли відображення в термінології, зокрема цілому спектрі етноконфесійних самоназв, у назвах громадських об'єднань тощо (с. 43-48). Докладно висвітлено динаміку розбудови інфраструктури ГКЦ у США, при цьому щодо дискусійних питань хронології цього процесу здобувачка слушно зазначає, що для датування організації парафій доцільно брати два критерії: насамперед дату першого Богослужіння і дату завершення будівництва церкви – як фактичне завершення становлення церковного осередку (с. 60).

У третьому розділі «Канонічно-правовий статус ГКЦ у США» ґрунтовно розглянуто в історичній площині тривалу й складну еволюцію міжобрядових відносин усередині Римо-католицької церкви, передусім із погляду їхнього нормативно-правового забезпечення (с. 80-87). Дисертантка справедливо зауважує, що становлення ГКЦ у США стало серйозним викликом для канонічного права і ватиканського уряду (с. 86). Водночас, упродовж 1880–1900 рр. за рахунок еміграції кількість католиків у США дуже суттєво збільшилася, чим був зумовлений той факт, що Католицька Церква в Америці перетворилася на свого роду “церкву емігрантів”, характеризувалась етнічно-національним розмаїттям (с. 87). Детально показано складні перипетії подолання опору місцевої американської католицької ієрархії та знайдення церковно-правового вирішення проблеми співіснування обрядів на одній території, що зрештою відкрило шлях для розбудови повноцінної церковної структури ГКЦ (с. 90-102) та становлення української греко-католицької єпархії у США в 1907–1913 рр. (с. 103-124).

Не менший інтерес викликає й четвертий розділ праці – «Внутрішнє становище ГКЦ у США: протиріччя та зовнішні виклики». У ньому проаналізовано різні ідеологічні орієнтації та політичні розбіжності між галицьким та закарпатським духовенством в Америці. Наголошується, що відмінні національно-ідеологічні ідентифікації та відчуження між двома групами української еміграції ускладнювали процес консолідації українських переселенців як в організаційному, так і в церковному плані (с. 126). Розкрито важливу роль митрополита А. Шептицького у залагодженні суперечностей та пошуку прийняттого вирішення проблемних питань церковного та національного життя емігрантів (с. 129-132, 139-144). Окремий підрозділ присвячено діяльності Російської православної місії серед греко-католиків у США, і зокрема з'ясуванню чинників доволі численного переходу емігрантів на православ'я, а також особливостей такого цікавого явища як «американська схизма» (с. 148-162).

Підсумовуючи дослідження, дисертантка робить ґрунтовні загальні висновки. Серед інших, цікавим є спостереження авторки про те, що «американська схизма» зачепила більшою мірою галицьку частину еміграції, натомість закарпатці були більш «стійкими» (с. 170). Однак загалом «простежується висока динаміка та обширна географія творення церковних осередків» ГКЦ у США, при цьому характерно, що парафії стали центром не лише духовного, а й національного, громадського, освітнього та культурного життя української еміграції в Америці (с. 165).

Апробація основних положень і результатів дослідження здійснена у виступах авторки на наукових конференціях, а також семи одноосібних публікаціях, з них п'ять – у фахових наукових виданнях. Зміст дисертаційної роботи належним чином відображено в авторефераті.

Разом із тим, хотілося б висловити й деякі зауваження і побажання (окрім тих, які вже були подані вище).

1. На нашу думку, присутня певна суперечливість у формулюванні назви четвертого розділу праці – «*Внутрішнє* становище ГКЦ у США» і далі через двокрапку: «протиріччя та *зовнішні* виклики». Краще було б зняти слово «внутрішнє», залишивши «Становище ГКЦ ...» і тоді вже: «внутрішні протиріччя та зовнішні виклики».
2. Слід було б посилити загальні висновки по другому та четвертому розділах праці (с. 79 та 161-162). Хоча в тексті цих розділів підняті питання висвітлені з достатньою повнотою, усе ж дисертаційний жанр передбачає чіткіше підведення підсумків власних студій та узагальнений виклад основних результатів дослідження наприкінці структурних частин праці.
3. Місцями в тексті дисертації вміщені великі цитати з першоджерел, як наприклад, на с. 57, де цитата займає понад 2/3 сторінки. Досить великі цитати (хоч і, слід визнати, цікаві й промовисті) авторка наводить на підтвердження власних положень і на с. 33-34, 51, 72-73, 77, 95, 122-123, 149 та ін.
4. Автореферати дисертацій (наприклад, В.Юшкевича, Г.Гладкої) можна було б винести в окремий підрозділ у Списку використаних джерел, оскільки ці публікації здійснюються на правах рукопису і не дорівнюють за статусом монографіям і статтям. Водночас альманахи, календарі і т. п., видані в діаспорі в досліджуваний період, доцільніше було б віднести до першоджерел, а не розміщувати окремим підрозділом у кінці Списку.

У тексті наявні *окремі* технічні та стилістичні огріхи: «Греко–Католицька Церква» – чому через тире, а не дефіс? (с. 3), «подолання упереджених

стереотипів» (с. 3, 28), «відзначають визначальну роль» (с. 16), «наївна історіографія» замість наявної (с. 31) та деякі ін.

Проте висловлені зауваження не мають принципового чи, тим паче, концептуального характеру й жодним чином не ставлять під сумнів загальне позитивне враження від ознайомлення з роботою, як і внесок авторки в наукову розробку цієї проблематики.

Дисертація Гнідик Ірини Ігорівни «Початки та розбудова Греко-католицької церкви у США (кінець XIX – початок XX ст.)» є завершеною, самостійною працею, виконана на належному науковому рівні, відповідає вимогам п. 9, 11 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р.), а дисертантка заслуговує присвоєння їй наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія.

Доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри всесвітньої історії
Інституту історії, політології і міжнародних відносин
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

[Handwritten signature]
О.С. Жерноклеєв

